

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA
DISSERTATIONES

Redigit:
PÁL FODOR

Prekretnice u suživotu
Hrvata i Mađara

Ustanove, društvo, gospodarstvo
i kultura

Glavni urednici:
Pál Fodor, Dinko Šokčević
Urednici: Jasna Turkalj, Damir Karbić

Institut za povijesne znanosti
Istraživačkog centra za humanističke znanosti
Mađarske akademije znanosti, Hrvatski institut za povijest
Budimpešta, 2015

SÁNDOR BENE

Constantinus i Victoria

Priča o prvom braku Nikole Zrinskoga

Prvi brak Nikole Zrinskoga, sklopljen s Marijom Euzebijom Drašković, bio je kratka vijeka (1646. – 1650.) i u njemu nije bilo djece, no taj je brak s gledišta mađarske povijesti književnosti, ipak bio jedan od najvažnijih odnosa: prva tiskana zbirka pjesama na mađarskom jeziku, *Adriai tengernek Syrenaia groff Zrini Miklos* (1651) zapravo je sjećanje na draganu koja je tragično preminula u mladoj dobi, njezin pjesnički nadgrobni spomenik.¹ Unatoč tomu, o priči samoga braka i, proširimo li krug, zaruka, dosad nam je na raspolaganju bilo relativno malo podataka.² Nakon objave sažetka Károlya Széchyja o Jurju Rattkayju, koji, premda naklonjen Zrinskomu, temeljito prikazuje činjenice o konfliktu između Zrinskog i njegovog bivšeg punca Gašpara Draškovića,³ polako su se s motrišta mađarskog istraživanja nestali i hrvatski aspekti konteksta,⁴ te je interpretacija bukoličke ljubavne priče zbirke *Syrena* dospjela gotovo u zrakoprazan prostor. Hrvatska znanost je već odavno napustila temu; razlozi za to danas su tek jezični, no izvorno je bila

1 Sándor Iván Kovács: A lírikus Zrínyi. Szépirodalmi, Bp., 1985. 66.

2 Vidi Pozivnice Zrinskog Adamu Batthyányju, za vjenčanje (29. siječnja 1646.) i pogreb (6. prosinca 1650.), te pismo obavijesti o Euzebijinoj smrti (23. rujna 1650.): Zrínyi Miklós összes művei. Kiad. Csaba Csapodi, Tibor Klaniczay. Szépirodalmi, Bp., 1958. II. Levelek. 50 (br. 47.), 137–138. (br. 143.), 133–134. (br. 139.); Dnevnik Petra Keglevića: *Ferdo Šišić*: Dva ljetopisa XVII. vijeka. Starine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 36. (1918) 368–389. (Izdanje *Farkasa Deáka* iz 19. stoljeća – Keglevics Péter naplója. Magyar Történelmi Társulat 13 [1867], 238–249. – ponegdje manjkav i netočan prijevod.) – Pismo Dienes Széchyja od 20. listopada 1639. donosi *Ferenc Jenei*: A szerelmes Zrínyi. PIM Évkönyve 1964. 49. – *Artúr Odescalchi*: Két főrangú magyar érmész a XVII-ik században. Századok 7. (1873) 578–581. (Pisma Nikole Draškovića Gašparu Draškoviću); *Szerémi [Artúr Odescalchi]*: Gr. Zrínyi Miklós egyesség-levele gr. Draskovich Gáspárral, 1651. Történelmi Társulat 2. (1879) 598–600.; *János Herner–Géza Orlovsky*: Macskási Boldizsár levele Teleki Mihálynak, felesége hűtlenségéről. Lymbus. Magyarorságtudományi Forrásközlemények 2. (2004) 79–83.

3 Károly Széchy: Gróf Zrínyi Miklós 1620–1664. I. Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1896. 128–150. (priča o udvaranju); 307–314., 320–321. (o trakošćanskom ratu). Usp. *Georgius Rattkay*: Memoria regum et banorum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae. Cosmerovius, Viennae, 1652. 262–264. Odnosno: *Szerémi [Artúr Odescalchi]*: Trakostyán vára a XVI-ik század végén és egy adat Zrínyi a költő életéhez. Századok 13. (1879) 600–613.; *Emil Laszowsky*: Trakošćan. Prosvjeta, 1895. 368–371.

4 Tibor Klaniczay: Zrínyi Miklós. 2., dopunjeno izdanje. Akadémiai, Bp., 1964. 340.; Kovács, S. I.: nav. dj. 48.

riječ o gesti duboke političke određenosti. Ivan Kukuljević Sakcinski, hrvatski znanstvenik koji je izvršio gotovo neizmjeran utjecaj na stvaranje nacionalnog kanona, Zrinskoga u svojoj književnopovijesnoj monografiji o prvoj polovici 17. stoljeća prikazuje kao primjer samoprijegora hrvatskog nacionalnog duha, koji je kao tipični neofitski asimilant postao izravnom duhovnom pretečom Lajosa Kossutha, jednog od najznačajnijih očeva mađarskog šovinizma.⁵

U nastavku ću pokušati upotpuniti prazan prostor – ili barem izuzetno manjkav kontekst – s nekoliko novih izvora.⁶ Pomoću njih se ljubavne pjesme zbirke Syrena mogu smjestiti u uži kontekst, a uz to se pokazuje točnom i davna slutnja da se remek-djelo stare mađarske dramske književnosti, *Constantinusnak és Victorianak egymáshoz való igaz szerelmekről írott comoediája* (u slobodnom prijevodu *Komedija o istinskoj ljubavi Konstantina i Viktorije*, op. prev.) također može dovesti u vezu s bračnom pričom Nikole Zrinskoga. Općenitiji smisao pouke istraživanja može biti taj da radikalna politika pamćenja nacionalnih znanosti 19. stoljeća, koja se izgrađivala iznutra i nastojala inkorporirati ili odbaciti stranu građu, nije samo iskrivljavala interpretacije, već je i izvornu građu, koja je služila kao temelj tim interpretacijama, dijelila po ideološkim aspektima, svjesno isključujući istraživačke zajednice iz njihova vidokruga. Rekonstrukcija građe naših ranonovovjekovnih kultura, koju čini mnoštvo niti, nije autotelična i nema za cilj tek ispraviti memorijski poremećaj, već to da pomoću nje razumijemo genezu te radikalne politike pamćenja, da se sjećamo zaborava.

Glavni likovi moje priče su dvojica braće Draškovića, Nikola I. (1595. – 1662.) i Ivan III. (1603. – 1648.), koji je bio hrvatski ban (1640. – 1646.) i ugarski palatin (1646. – 1648.), te njihov bratić po drugoj obiteljskoj liniji, Gašpar III. (1605. – 1662.) – njegov jedini potomak (i posljednji izdanak te grane) jest

5 *Ivan Kukuljević Sakcinski*: Književnici u Hrvatah s ove strane Velebita, živiši u prvoj polovini XVII. vieka. Albrecht, Zg., 1869. 266–297.; usporedba s Kossuthom: 295–296. (Na to se pitanje namjeravam vratiti u posebnoj studiji.)

6 Genealogija obitelji Drašković Ferenc Ladányija (*Fructus honoris in arbore Illyrico Hungarica domus Draskovithianae*, 1675) je neobjavljena; autografski rukopis: Zg., Nacionalna i sveučilišna knjižnica, R 3572. (Digitalnu kopiju rukopisa dao mi je na raspolaganje Tomislav Gregl, kojemu ovim putem zahvaljujem.) – Trakošćanske isprave koje poznajemo iz izvada-ka Károlya Széchyja danas se nalaze u Hrvatskom državnom arhivu, u nastavku HDA): Obitelj Drašković, fond 711. kut. 23. (= Archivum maius, fasc. 59.) br. 3. (Csíky Bálint, 10. ožujka 1646.), br. 4. (Szokolovics Mihály, 24. svibnja 1646.). Već se u izvornoj trakošćanskoj građi pomiješao (pogrešno je uveden kod 1655.) najraniji protest koji je predao također Mihajlo Sokolović, 8. listopada 1645.; fond 711. kut. 23. br. 10. – Dijarij Nikole (I.) Draškovića dosad nije identificiran, a njegovu obradu planiram iznijeti u posebnoj publikaciji. Tekst se može čitati raspršen na stranicama zbirke Istvánffy (autografskog rukopisa pjesama) koja se čuva u Zbirci rukopisa Knjižnice Mađarske akademije znanosti (MTA Könyvtár Kézirattára), K 53/II. – Arhiv zagrebačke nadbiskupije, u nastavku AZN) čuva najvrjedniju građu na koju ću se pozivati u nastavku, bračni ugovor iz 1645., njegove izmjene iz 1646. godine i oporuku Marije Euzebije Drašković iz 1647. godine. (Zahvaljujem voditelju arhiva, dr. Stjepanu Razu-
mu za pomoć koju mi je pružio u radu.)

Marija Euzebija Drašković (1628. – 1650.), prva supruga Nikole Zrinskog, s kojom je i izumrla ta grana obitelji.⁷

Za početak priče moramo se vratiti u vremenu, na početak dvadesetih godina 17. stoljeća, kada je hrvatski ban Nikola (IX.) Frankopan u vrijeme borbe s Gáborom Bethlenom postao nepomirljivim neprijateljem obitelji Zrinski. Ban nije mogao ovladati unutarnjim sukobom,⁸ pa ga je vladar, u svrhu mira, morao maknuti s pozicije, a njegovu službu je, kao rezultat salomonskog rješenja, dobio Juraj Zrinski, otac braće pjesnika i političara. Uvrijeđeni grof Frankopan čak i u svojoj oporuci određuje: kako on sam nije imao djece, svoje će bratiće nastaviti financijski podupirati ako i oni nastave protuzrinsku politiku obitelji.⁹ To će neprijateljstvo ublažiti neočekivan i smion pothvat Petra Zrinskog, kada se 1641. godine ženi Katarinom, kćerju Vuka Krste Frankopana.¹⁰ Međutim, to smirenje je tek prolazno, a krhki obiteljski mir poremetit će upravo Nikolini bračni planovi. Naime, za sklapanje braka s Marijom Euzebijom Drašković morao je postići otkazivanje zaruka tada još maloljetne Euzebije s Jurjem Frankopanom (Vukovim mlađim sinom, bratićem grofa Nikole IX.). Brak se nije temeljio na pukoj osobnoj privlačnosti, već je bio vezan i uz posjedovnu politiku Zrinskoga. Cilj je bio povrat političke pozicije rano preminulog oca i uređenje poljuljane materijalne situacije obitelji: put do oba cilja bilo je stjecanje strateški važnih Draškovićevih posjeda u blizini Zagreba. A s grofom Gašparom se dalo razgovarati: premda je golemim imetkom stečenim u braku s Margitom Alapy uvećao svoje postojeće, značajno nasljedstvo, zbog svoje strasti za skupljanjem starina i darežljive crkvene mecenature stalno se borio s materijalnim poteškoćama.¹¹ Danas bismo rekli: imao je „probleme likvidnosti” – to je iskoristio Zrinski, koji je s njim već 1639. godine dogovorio prekid zaruka s Frankopanom.¹²

Rodbinska mreža prenošenja vijesti i tada je dobro funkcionirala: Dénes Széchy, šogor Gašpara Draškovića (muž njegove sestre Sára) odmah je o do-

7 Temeljno djelo i danas: *Iván Nagy*: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. III. Bejmel–Kozma, Pest, 1858. 390. Izvori razlika i izmjena: *Ladányi, F.*: nav. dj. *passim*, odnosno *Bartol Zmajčić*: Postanak i razvitak roda Drašković. Kaj 5. (1972) 53–59.

8 *Rattkay, G.*: nav. dj. 190–191. O Nikoli Frankopanu vidi *Petar Strčić*: Nikola IX. Tržački. U: Hrvatski biografski leksikon. Gl. ur. *Trpimir Macan*. 4. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zg., 1998. 419–421.

9 Brat Nikole IX. (1584–1647.) bio je Vuk Krsto Frankopan (oko 1578. – 1652.), a u oporuci je riječ o njegovo dvoje starije djece, Gašparu II. (? – 1653.) i Jurju IV. (1620. – 1661.). Dvoje mlađe su Ana Katarina Frankopan, – 1673.) i Fran Krsto Frankopan (1643. – 1671.). Povijest tržačkih Frankopana s ispravama vidi *Radoslav Lopašić*: Spomenici Tržačkih Frankopana. Starine JAZU 25. (1892) 201–332. (referentni dio oporuke od 4. rujna 1634.: nav. dj. 247.)

10 Prema dnevniku Petra Keglevića 27. listopada 1641., vidi *Šišić, F.*: nav. dj. 376.

11 *Ladányi, F.*: nav. dj. 53r–56r (u poglavlju o Gašparu Draškoviću) podrobno prikazuje ostavštinu Alapy i potrošene iznose.

12 Juraj (IV.) Frankopan kasnije je oženio Zsófiu Forgách, vidi *Lopašić, R.*: nav. dj. 207. i 330. *Rattkay, G.*: nav. dj. 213. govori (koji ga je osobno poznao) o tome da je kasniji krajiški zamjenik kapetana Juraj Frankopan izvršno svirao, bavio se slikarstvom i kiparstvom, bio je iznimno obrazovan u geografiji i utvrdnom graditeljstvu.

gađajima izvijestio Évu Poppel Batthyányne, pomajku Nikole Zrinskog. Jedinu nejasnu točku pisma jest kada govori: „*Moj rođak, Milostiva gospodo, mislim da je dobro promislio, jer se počeo veoma blago odnositi prema meni, samo da se ispod tog blagog ponašanja ne krije kakva makinacija*“.¹³ Naime, Dénes Széchy je bio „rođak“ i budućeg punca, i budućeg zeta: jedam mu je bio šogor, a drugi braćić. No ta dvosmislenost je simbolična po tome što su obojica rođaka željela nadmudriti jedan drugoga.

Krajnji ishod je spriječen jednim općepoznatim intermezzom, u kojem se Zrinski okušao i kod kćeri palatina Nikole Esterházyja, Anne Júlije, no bez uspjeha, jer je ponuda Ferenc Nadasdyja bila privlačnija.¹⁴ Dakle, vratio se svom prvotnom planu. Bračni ugovor sklopljen je 24. svibnja 1645. godine pred predstavnicima zagrebačkog Kaptola: Gašpar Drašković je tada obznanio da će svojoj kćeri u miraz pokloniti štajerski Prauneck, odnosno Klenovnik i Trakošćan u Varaždinskoj županiji u vrijednosti od 30 000 rajnskih forinti. Zrinski je sa svoje strane izjavio da ako on umre bez potomaka prije Euzebijje, obitelj Zrinski može otkupiti posjed (koji ostaje u obitelji Zrinski) od njegove supruge za iznos od 24 000 ugarskih forinti. Međutim, premine li supruga bez potomaka, posjed se vraća Gašparu Draškoviću.¹⁵ Prepredeno sročeni bračni ugovor precizno odražava tko je kakav adut imao u rukavu. Prethodne, 1644. godine, oboje su zajedno organizirali evakuaciju državnog sudca Drugetha Jánosa Homonnaija i njegove obitelji, koje je György Rákóczi izgnao iz Gornje Ugarske. Grof Gašpar osigurao je smještaj (Klenovnik), Zrinski prehranu i pokrivanje potrebnih izdataka.¹⁶ Dakle, Gašpar Drašković je raspolagao vrijednim posjedima, dok je Zrinski imao mobilna novčana sredstva.

Pouzdani dnevnik Petra Keglevića izvješćuje: vjenčanje je održano 4. lipnja 1645. u Klenovniku, u prisustvu državnog suca.¹⁷ Klenovnik je bio svojevrсни obiteljski centar velike obitelji Draškovića koja se podijelila na više grana – zajedno su ga posjedovali potomci dviju grana obitelji Drašković, hrvatski ban, grof Ivan III. i tada budući punac Zrinskoga, no sve ukazuje na to da je njegov stvarni korisnik bio grof Gašpar, koji je nekoliko godina prije (kada

13 Pismo je objavio *Jenei, F.*: nav. dj. 49., za tumačenje istog: *Ibid.* 40–41.

14 Esterházy Pál visszaemlékezése ifjúkorára (1635–1652). U: *Pál Esterházy: Mars Hungaricus. Emma Iványi.* Szerk. *Gábor Hausner.* Zrínyi, Bp., 1989. (Zrínyi-könyvtár 1.) 309.

15 Ključna rečenica koja će biti važna i poslije: „Quodsi autem ipsam dominam Mariam Eusebiam Draskovych (quod tamen Deus misericordissimus clementissime dignetur avertere) absque haereditatis solatio debitum naturae persolvere obtingeret, extunc casu in tali, bona praenotata universa, in ipsum dominum comitem Casparem Draskovych fatentem rediverentur et recondescendant.“ *AZN Locus credibilis* D 187 (fasc. 10).

16 *Rattkay, G.*: nav. dj. 241. *Ferenc Ladányi*, koji ovdje doslovno kopira Rattkayja, Zrinskog jednostavno izostavlja iz teksta: nav. dj. 55r.

17 *Šišić, F.*: nav. dj. 378. Drugeth Homonnai je ostao u Klenovniku do kraja godine; umro je od moždanog udara nedugo poslije polaska, 17. prosinca 1645; *Rattkay, G.*: nav. dj. 241.; *Nagy, I.*: nav. dj. III. 404.

je još imao čime)¹⁸ financirao i potpunu renovaciju tog dvorca pogodnog i za reprezentacijske¹⁹ svrhe.

U stručnoj literaturi o Zrinskim odavno je na snazi pogrešna interpretacija koja zaruke / vjenčanje poimlje na suvremen način. Iz isprava se jasno vidi da je 4. lipnja održano vjenčanje u punom pravnom smislu riječi, sa crkvenim zavjetima, potpisivanjem bračnog ugovora – preostalo je samo održati pir.²⁰

Tu u priču ulazi grof Nikola (I.) Drašković, brat bana i đurskog biskupa. Nikola je osobit, gotovo osobenjački lik obiteljske priče: živio je gotovo isključivo za svoju znalačku strast, numizmatiku. Školovanje je nakon isusovačkog kolegija u Grazu nastavio na burgundskom sveučilištu Dole, proputovao je cijelu Europu, te je uz mađarski, latinski i hrvatski izvrsno poznao turski, francuski, talijanski, češki i njemački jezik. Bio je zagriženi numizmatičar i antikvar, a njegovo je stručno mišljenje u spornim pitanjima znao zatražiti i sam vladar. S njegovim bratićem, grofom Gašparom, povezalo ga je zanimanje za numizmatiku, ali i neposredno susjedstvo: prigodom raspodjele posjeda 1624. godine Nikola je dobio Markóc (danas Markovci u Sloveniji), na nepunih 40 km od lutomerskog posjeda grofa Gašpara.²¹ U Nikolinom dijariju čitamo sljedeći zapis od 9. veljače 1646. godine: „Redii ex Klenovnik ad S. Marcum 9. Februarij Anno 1646. quo iveram anno praecedenti, 16. Septembris.” Iliti: „*Vratih se u Markovce iz Klenovnika, kamo sam otišao 16. rujna prošle godine.*”²² Datum 16. rujna mnogo toga otkriva: prema dnevniku Petra Keglevića, koji je zapisivao gotovo sva vjenčanja toga doba, upravo je narednoga dana, 17. rujna održano vjenčanje Barbare, kćeri bana Ivana Draškovića i Vuka Erdődyja,²³ to jest bratića Nikole Draškovića koji je došao u tom povodu i ostao dugo, te proveo ondje i Božić i Novu godinu. Poznavajući okolnosti, možemo s velikim izgledima riskirati sa sljedećom pretpostavkom: izvorno se tada trebalo održati i vjenčanje Nikole Zrinskog i Marije Euzebijije Drašković; no pir je, vjerojatno zbog bolesti nevjeste, trebalo odgoditi.²⁴ Kako bi slika bila

18 Raskošna obnova iznosila je 10.000 forinti; *Ladányi, F.*: nav. dj. 53v.

19 U vrijeme Ivana III. Draškovića tu je u više navrata zasjedao i hrvatski sabor: *Milan Kruhek*: Posjedi, gradovi i dvorci obitelji Drašković. Kaj 5. (1972) 86.

20 Vidi bračni ugovor („[...] unica adhuc nuptiarum solemnitate desiderata ac restante [...]”), l. c. u 15. bilj.; pozivnica za vjenčanje iz 1646. također ukazuje na to („Restabat aliud nihil, quam ut hoc sacramentum condigna nuptiali illustretur solennitate [...]”), *Zrínyi, M.*: nav. dj. II. 418 (prijev.: 50.). Temeljna analiza mađarske kulturne povijesti tog problema: *András Péter Szabó*: Menyegzőtől menyegzőig. Gondolatok a házasságkötési szokásrend magyarországi fejlődéséről. Századok 144. (2010) 1027–1083.

21 Životopis Nikole (I.) Draškovića, s gornjim podacima vidi *Ladányi, F.*: nav. dj. 42r–44v.; *Ivan Kukuljević Sakcinski*: Glasoviti hrvati prošlih vjekova. Niz životopisa. Matica hrvatska, Zg., 1869. 175. O bliskom odnosu između Nikole i Gašpara: *Odescalchi, A.*: nav. dj.; *Szerémi [Artúr Odescalchi]*: A Draskovichok trakostyáni levéltárából. Történelmi Tár 40. (1893) 452.

22 „Redii ex Klenovnik ad S. Marcum 9. Februarij Anno 1646. quo iveram anno praecedenti, 16. Septembris.” *MTAK Kézirattár, K 53/II.* 79v.

23 *Šišić, F.*: nav. dj. 378.

24 Vidi pismo Nikole Draškovića od 16. kolovoza 1645. Gašparu Draškoviću, koje, uz Euzebijino slabo zdravlje, mnogo toga otkriva i o političkoj pozadini obiteljskog saveza: „*Mom starom*

potpuna, sljedeći zapis u dnevniku kaže: „11. Febr. 1646. In Praunek nuptiae Com. Nicolai a Zrinio, cum Eusebia filia Dni Gasparis Draskovith”.²⁵ Dakle, grof Nikola je 9. veljače, tek što je stao odahnuti u vlastitom domu, već išao dalje na sljedeće vjenčanje – doduše, to je zapravo bio samo mali izlet: utvrda Praunek bila je na granici obližnjeg Luthemberga (Ljutomera).²⁶

Međutim, to polugodište ni izdaleka nije proteklo samo u pirovima, mirnim lovačkim izletima i slavlju. Mogao bih riskirati i sa sljedećom izjavom: nevjesta se do početka listopada već oporavila – na to barem upućuje činjenica da je 3. listopada Drugeth János Homonnai, koji je tada još boravio u Klenovniku, zamolio Adama Batthyányija da pošalje svoje „pjevno dijete”, jer – po njegovim riječima – „ovdje ima osoba koje se imaju vjenčati”.²⁷ Drugim riječima: u Klenovniku se organizira vjenčanje za posljednji vikend u listopadu. Štoviše, nije nemoguće ni to da je slavlje započelo, samo što se ugušilo u skandalu jer je netko izbrbljao osjetljive pojedinosti – dotad u strogoj tajnosti držanog – bračnog ugovora. Naime, odvjetnik bana Ivana Draškovića, Mihajlo Sokolović upravo je narednog ponedjeljka, dana 9. listopada predao zagrebačkom Kaptolu svoj protest protiv pravomoćnosti bračnog ugovora,²⁸ budući da su Trakošćan i Klenovnik bili posjedi po nasljednom pravu,²⁹ koji se nisu mogli prenositi po ženskoj liniji. Grof Gašpar je zasigurno računao na prigovore, no u stvarnosti se više bojao da će rodbina, umjesto da započne dug sudski spor, radije platiti i isplatiti posjed. Na to barem upućuje novije, doista specifično, kaptolsko priznanje dano već nakon pira, u svibnju iduće godine³⁰: vrijednost miraza od trideset mijenja se u šezdeset tisuća forinti – uz uvjet da bi mu vrijednost, u slučaju da ga on sam poželi otkupiti, i dalje bila u izvornom iznosu od trideset tisuća

dobročinitelju, gospodinu Homonnayju, zajedno s gospodinom Nikolom Zrinskim preporučam moju vjernu i obveznu službu. Uistinu mi je drago što je tvojoj ljubljenoj kćeri lakše, Bog neka je ozdravi!” Odescalchi, A.: nav. dj. 579.

25 „11. Febr. 1646. In Praunek nuptiae Com. Nicolai a Zrinio, cum Eusebia filia Dni Gasparis Draskovith” MTAK Kézirattár, K 53/II. 79v.

26 Mjesto održavanja pira, utvrda uništena u požaru 1925. godine (Praunek, Branek) nalazila se u današnjoj Sloveniji, pored Ljutomera; vidi *Ivan Stopar*: Pregled grajskih stavb na slovenskem Štajerskem. Celjski zbornik 31. (1984) 326–327.

27 Ulomak iz pisma Jánosa Drugetha Homonnaija citira *Sándor Takáts*: Zrínyi-levelek. U: *Isti*: Magyar küzdelmek. Genius, Bp., 1929. I. 132. To pismo, kao i dva druga pisma (od 14. kolovoza i 10. rujna) iz vremena Klenovnika koja Takáts spominje, nestala su iz građe poslanih pisama Batthyányija, a njihov sadržaj poznajemo samo iz ovog izvora.

28 Protest Mihajla Sokolovića, 9. listopada 1645.; HDA Obitelj Drašković, fond 711. kut. 23. br. 10. (Archivum maius, fasc. 59. nr. 10.) Kao što je vidljivo iz teksta, Sokolovića su informirali Draškovići („prouti certo praetitulatis dominis comitibus innotuisset”), koji su tada još mislili da je bračni ugovor sklopljen tek prije koji dan („his non ita diu praeteritis diebus”). Nije nemoguće da je i često osporavani plan Nikole Zrinskog o stupanju u mletačku službu bio reakcija bijesa zbog tog skandaloznog vikenda. Naime, pismo duždu poslao je već iz Čakovca, s datumom 10. listopada 1645. (*Csaba Csapodi*: Kiadatlan Zrínyi-levelek. Irodalomtörténeti Közlemények 66. [1962] 645.)

29 *Josip Adamček*: Trakošćansko vlastelinstvo. Kaj 5. (1972) 17–18.

30 Priznanje je uslijedilo 12. svibnja 1646. godine. Spis: AZN Loc. cred. D 162 (fasc. 9).

forinti. Taj uvjet svjedoči o tomu da je i bračni ugovor doista bio prikriveni ugovor o zalogu, te je grof Gašpar od svoga zeta dobio ako i ne cijelu svotu, a onda sigurno jedan njezin dio.³¹ Ivan Drašković – uskoro ugarski palatin! – također se buni, u svoje i u ime dvojice svojih sinova, teškim riječima osudivši postupak svog strica „*koji je bezbožan i protivan prirodnoj vezi bratske ljubavi*“, „*bez ikakva objašnjiva razloga, vođen pukom mržnjom i osjećajem uvrijeđenosti prema imenovanom banu i gospodinu grofu*“.³²

Oluja se još dugo vremena nije stišavala, što možda objašnjava i zašto je odgođeni pir održan u dalekom Praunecku, na privatnom ljutomerskom posjedu grofa Gašpara – točnije, tada već posjedu njegovog zeta, Zrinskog – u Štajerskoj. No pravi skandal uslijedio je tek poslije. Grof Gašpar bio je siguran u to da će mu otuđeni obiteljski posjedi biti vraćeni, budući da je to propisivao i ugovor, ako njegova kći umre bez potomaka. No ipak nije on bio u pravu, već s pravom sumnjičavi ban Ivan: u arhivu zagrebačkog Kaptola i danas se može naći oporuka Marije Euzebije Drašković od 25. ožujka 1647. godine, u kojoj se događa jasan pokušaj izigravanja posjeda u mirazu. Pod uvjetom da Euzebijini roditelji, Gašpar III. i Eva Eibesfeld, do kraja života mogu izvlačiti polovicu prihoda od posjeda, štoviše, preostalu polovicu, dakle, četvrtinu prihoda, dobila bi ostala rodbina Draškovića. To možemo tumačiti kao jednu vrst ponude koja je željela spriječiti očekivane sudske sporove, no unatoč tomu ostaje činjenica: Zrinski je pokušao sebi i svojoj rodbini osigurati vrijedne posjede i za slučaj da mu supruga umre bez potomaka.³³

Zašto su oni bili ne samo materijalno, već, recimo to tako, i geopolitički vrijedni posjedi, pokazat će razvoj događaja koji je uslijedio nedugo poslije. Pred kraj iste godine više se nije moglo odgađati popunjavanje banske stolice, koja je palatinskim imenovanjem Ivana Draškovića ostala vakantna; pod nejakom rukom Nikole Erdődyja, kojemu je povjereno mjesto zamjenika, u zemlji je nastala istinska anarhija. U pozadini vuče konce nadbiskup Lippay, moćni pokrovitelj Zrinskoga;³⁴ kancelarija obavlja svoj posao, traži službeno mišljenje od

31 Elenchus (pobijanje, dokaz) kaptolskih isprava prethodni opisuje još kao „*inscriptio*“, a potom (što nije ništa drugo doli izmjena ranijeg ugovora) već jasno naziva davanjem u залог („Draskovich Caspar impignorat in et pro florenis 60^m Rhenensis totalia castra Trakostyan et Klenovnik comitatui Varasdiensi ingremiata“). Inače, iznosi, za razliku od *Széchyjevih* izračuna (nav. dj. I. 321.), čine se realnima: *Ladányi, F.*: nav. dj. 53v govori da je grof Gašpar u to vrijeme samo za utvrdu Prauneck i pripadajući posjed platio 60 000 rajnskih forinti.

32 HDA Obitelj Drašković, fond 711. kut. 23. br. 4. (24. svibnja 1646.)

33 Marija Euzebija Drašković „[...] totem praemissam arcem Ztari Klenovnik, et medietatem dictae arcis, et castri bonaque et iura ipsorum possessionaria universa, ad eadem de iure et ab antiquo spectantia ac pertinere debentia, sibi modo praemisso inscripta, in simili defectus casu; eidem domini comiti et marito suo, haeredibusque et posteritatibus ipsius utriusque sexus universi inscripsisset ac obligasset, prouti inscripsit et obligavit [...]“ AZN Loc. cred. D 237 (fasc. 12); 25. ožujka 1647.

34 To je pouzdano tako sredinom i u drugoj polovici 1640-ih godina; vidi *Kovács, S. I.*: nav. dj. 52–54.; *Levente Nagy*: Zrínyi és Erdély. A költő Zrínyi Miklós irodalmi és politikai kapcsolatai Erdélyel. Argumentum, Bp., 2003. (Irodalomtörténeti füzetek, 154.) 30–33.; Na temelju novih

kraljevskih savjetnika. Pretežita većina podržava prijedlog. Svega su dva utjecajna oponenta. U svjetlu navedenoga, njihov identitet ne iznenađuje: stari grof Nikola Frankopan, do kosti uvrijeđen zbog bratićevog nemara, i palatin Ivan Drašković! Odnosno: oštećenici braka Zrinskoga.³⁵ Karakteristično je i kakav je argument palatin iznio protiv imenovanja Zrinskoga: njegovi posjedi se nalaze daleko od granica Banske Hrvatske i stoga svaki odlazak (primjerice, putovanje u Zagreb na sjednice sabora) bio bi na štetu siromašnog stanovništva. Tek sada postaje razumljivim zašto su zagorska vlastelinstva u blizini Zagreba i Varaždina bili Zrinskom od ključne važnosti: stjecanje Trakošćana i Klenovnika bilo je strateško pitanje s gledišta banske časti i prakse stvarne hrvatske vlasti. Odugovlačenje banske inauguracije Zrinskoga također može biti povezano s nastupom dvojice utjecajnih oponentata: stari Frankopan, koji je bio u osobitoj milosti Ferdinanda III. umire 1647., a palatin Ivan Drašković 1648. godine – i tek je poslije toga inauguracija Zrinskog, najavljena gotovo dvije godine prije, održana početkom 1649. godine u Varaždinu.

Nedugo zatim nastupa tragedija: supruga krhkoga zdravlja umire 14. rujna 1650. godine. Tri desetljeća poslije može se dokumentirati glasina iz dalekog Erdelja po kojoj je Zrinski primorao suprugu na samoubojstvo otrovom zbog toga što je uhvaćena u preljubu.³⁶ Izvornik te priče možemo pronaći nekoliko godina prije; onaj tko ju je prvi put napisao bio je Ferenc Ladányi, genealog obitelji Drašković. Ladányi u svom djelu završenom 1675. godine poznate pogreške Gašpara Draškovića prikazuje kao oprostive grijehe: do raspništva su ga doveli njegova galantna narav, naklonost znanosti, mecenatura. Međutim, i sam je požalio zbog nepromišljenog darovanja posjeda kada je, kako piše Ladányi, „*njegova kći pronašla smrt bez potomaka, no ne bez sumnje u trovanje*“.³⁷ Iz konteksta je jasno da je osumnjičeni bio suprug, Nikola Zrinski. No u ovom slučaju riječ je o izuzetno pristranom svjedoku. Naime, Ferenc Ladányi je u spornim godinama bio upravitelj dobara na hrvatskim posjedima Ivana (III.) Draškovića i potom njegove udovice, Barbare Thurzó, te je i sam napisao protestno pismo protiv Gašpara Draškovića.³⁸ Je li sumnju počeo

izvora: Péter Tusor: *Purpura Pannonica. Az esztergomi „bíborosi szék” kialakulásának előzményei a 17. században*. PPKE–Gondolat, Bp.–Rim, 2005. 113–116.

35 MNL OL Kancelláriai lt. A 33. Propositiones et opiniones 1647. (ad nr. 79.) 94r–97v. Nakon toga slijedi Lippayjev podnesak od 27. prosinca 1647. u kojem se ponavljaju palatinovi argumenti. Ibid. 99v. Ivan Drašković je 1645. godine iznašao način i za potvrdu (protuzrinske) oporuke Nikole IX. Frankopana iz 1634. godine (v. 9. bilj.): *Lopašić, R.*: nav. dj. 246.

36 Po Boldizsáru Macskásiju Zrinski je, nakon što je uhvatio suprugu u „kurvanju” s njegovim konjušarom, „*viteškim načinom stavio pred nju i oružje, i otrov, a žena je odabrala otrov*“. *Herner, J.–Orlovsky, G.*: nav. dj. 82.

37 „*Nec prius Casparem Drascovithium facti [t.j. neodgovorno davanje u zalog – S. B.] huius paenituit, quam, dum et filiam, sine prole, licet non sine suspitione propinati veneni fato functam, et se sine spe recuperandarum arcium genero traditarum, conspexisset.*” *Ladányi, F.*: nav. dj. 55r. (Dio citata istaknuo: S. B.)

38 Grof Gašpar je 1653. godine ponovno pokušao dati u zalog Trakošćan i Klenovnik – transakciju tada već zaustavljaju na vrijeme; protestna isprava: DAH Obitelj Drašković, fond 711.

širiti već u isti čas, ne znamo, to možemo tek naslutiti. Međutim, nakon pada Wesselényijeve (Zrinsko–frankopanske) urote, više je nego prirodno da se sumnja pojavi u djelu kakvo je posvetio jednom od najglasovitijih izdajnika pokreta,³⁹ Ivanu (IV.) Draškoviću: tada, u vrijeme odmazda, smatralo se gotovo obveznim prikazati Zrinske u lošem svjetlu. Što se, pak, činjenica tiče: iz bračnog ugovora i ostalih isprava jasno je vidljivo da je Zrinski, koliko je god nastojao osigurati sebe i „lijevom rukom“ stečene posjede, mogao je biti uistinu siguran u to samo dok mu je supruga bila živa. Povrh toga, iz oporuke iz 1647. godine vidljivo je i to da je Euzebija bila noseća, pred porodom⁴⁰ – dakle, izričito naglašena supružnička ljubav i interesi pokazivali su u istom smjeru. Moguće je zamisliti čak i to da jednako neuspješan porod tri godine poslije već nije preživjela – premda pismo koje govori o njezinoj smrti spominje „*bolest koja uzrokuje goleme bolove*“,⁴¹ koja se može i prethodno dovesti u vezu s njezinim krhkim zdravljem. Dakle, malo je vjerojatno da su zlonamjerne glasine imale ikakva temelja.

Kratak prikaz okončanja konflikta vezanog uz posjede važan je samo zbog toga što je reprezentativni sažetak nastao usred samih zbivanja, povijest Hrvatske zagrebačkog kanonika Jurja Rattkayja, također iznimno pristan izvor, premda upravo u drugom smjeru.

Rattkay balansira na tankoj granici, naime, prema njegovoj koncepciji Nikola Zrinski u svemu nastavlja političku ostavštinu prethodnoga bana, Ivana Draškovića⁴² – stoga se trudi radije prikriti njihov sukob, nego ga prikazati. Izravna posljedica toga bit će obavezna osuda grofa Gašpara i prikaz njega kao crne ovce u obitelji. „Regulacija“ Gašpara Draškovića pravi je primjer kako svježe inaugurirani ban čvrsto i ujedno obuhvatno uređuje političku anarhiju. Zbilja je, zapravo, ta da je Zrinski pokušao zadržati posjed iz miraza i unatoč izričitoj odredbi izvornog bračnog ugovora. Kada je grof Gašpar ponovno zauzeo Trakošćan, nije slučajno da Zrinski tamo nije poslao bansku vojsku, već privatni odred koji je unovačio u Međimurju, za izvršenje te „opsade“,⁴³ jer je znao da pravo nije bilo na njegovoj strani, unatoč oporuci koju je Euzebiji dao napisati. Na koncu je, možda pod utjecajem toga što je Gašpar Drašković Zrinskoga optužio i pred vladarom te prijetio sudskim sporom,

kut. 29. br. 9. Zapisuje „Franciscus Ladanyi comitum Nicolai iunioris et Joannis Draskovich [...] arcium et bonorum praefectus“.

39 Vidi Kukuljević Sakcinski, I.: Glasoviti Hrvati nav. dj. 187–189.; *Isti*: Književnici u Hrvatah nav. dj. 317–319.

40 „[...] ex eo, quod totiesfata domina fatens, veluti ad praesens partui proxima, et in periculo eiusmodi parturientibus evenire solito propediem futura, imo constituta [...] sincerumque suum vice versa reciproci affectus indicium ipsi domino et marito suo re ipsa declarare vellet.“ (I. c. u 33. bilj.)

41 „[...] post enormes morbi cruciatus [...]“ *Zrínyi, M.*: nav. dj. II. 441.

42 Vidi o tome prije: Sándor Bene: Egy kanonok három királysága. Ráttkay György horvát históriája. Argumentum, Bp., 2000. (Irodalomtörténeti füzetek, 148.)

43 Rattkay, G.: nav. dj. 263.

pristao na sporazum i vratio posjede iz miraza, no očito ne u dobroj namjeri, već pod utjecajem Ferdinanda III.⁴⁴

Ovime sam došao na kraj ispitivanja danas poznatih izvora. Dakako, na dugi rok će povijesno istraživanje i opsežnije otkrivanje izvora potvrditi ili izmijeniti moje zaključke. Time bih samo skrenuo pozornost na aspekte važne s gledišta književne povijesti. Tiče se neposredne poruke, mogli bismo reći, „perlokutivnog“ značenja prve zbirke pjesama Nikole Zrinskog. Starija su istraživanja smatrala da su se posljednji zahvati na zbirci, kao i priprema za izdavanje odvili bez većih političkih ili vojnih konflikata, u relativnoj „zavjetrini“.⁴⁵ To se može jasno opovrgnuti: prve dvije trećine godine 1651. protekle su u obiteljskim sukobima, a potom i unutarnjopolitičkom konfliktu, te je objava zbirke progovorila – čak i suvremenicima koji su bili prijemčivi za aktualnosti – o dubini ljubavi prema Euzebiji, o neutemeljenosti eventualnih kleveta koje su kolale o njezinoj smrti.⁴⁶ (Iz ove perspektive nije nevažan ni podatak da smrtni slučajevi junakinja zbirke, Cumille i Eurydice, nisu posljedice namjerna trovanja, već slučajnih „otrovanja“.)

Kao drugo, zbivanja oko dvora Draškovića i poglavito identifikacija likova koji su se kretali oko Klenovnika djelomice potvrđuju, a djelomice znatno mijenjaju stariji konsenzus istraživanja Zrinskih o interpretaciji bukoličkog dijela zbirke Syrena, o identitetu likova koji se skrivaju iza pastirskih maski. Predmet interpretacije je upravo pitanje *koliko je daleka i koliko prenesena* ta veza – premda o tome ništa ne možemo reći dok ne utvrdimo analogije. Pogledajmo! Lovac: sam pjesnik; Viola: Marija Euzebija Drašković; Berleba: Barbara Drašković;⁴⁷ Licaon: Juraj Frankopan;⁴⁸ Zora: Anna Júlia Esterházy. Iz posljednje analogije slijedi da je poistovjećenje „Júlije“ s Júlijom Esterházy (tada već odavna supruga Ferenc Nadasdyja) apsurdna teza koja se mora odbaciti;⁴⁹ „Júlia“ je tu inačica Viole transponirana na noviju razinu fikcije, „fikcija u fikciji“, kao i Euridika (ili u slučaju „lovca“ Orfej).

44 Objava sporazuma: *Szerémi [Artúr Odessalchi]*: Gr. Zrínyi Miklós egyesség-levele nav. dj. Po mišljenju Ferenc Ladányija (nav. dj. 55v), kao i Petra Keglevića, u nastanku sporazuma je i vladareva intervencija imala ulogu (*Šišić, F.*: nav. dj. 381.).

45 Sažetak ranijih rezultata *Kovács, S. I.*: nav. dj. 67–68.

46 Bilo da su iz kruga Barbare Thurzó svjesno širili sumnju ili ne, o skandalu posjeda iz miraza i Euzebiji oporuci vjerojatno su mnogi znali; ako i ne iz drugog izvora, a onda iz pisama grofa Gašpara, u kojem je objašnjavao njegov nasilan nastup i tražio pomoć. Pisama se prisjeća i *Juraj Rattkay* (nav. dj. 262.) – međutim, odonda su uništena ili su skrivena.

47 Identifikacija nije nedvojbeno, ali je vjerojatna. O Barbarinim brakovima nesretnog završetka vidi dnevnik Petra Keglevića, *Šišić, F.*: nav. dj. 382., 384.

48 S obzirom na grofov izuzetnu obrazovanost i njegovo zanimanje za umjetnost, zasigurno je bio dostojan protivnik (usp. 12. bilj.). Često osporavano poistovjećenje jasno određuje činjenica da Petar Zrinski u potpunosti izostavlja lik Licaona iz hrvatskog prijevoda zbirke Syrena, budući da je u njemu prepoznao vlastitog šogora, brata njegove supruge Katarine Frankopan (usp. 9. bilj.); o pjesničkoj cenzuri vidi *Kovács, S. I.*: nav. dj. 35.

49 Identifikacija je „otkrice“ Károlya Széchyja, kojim je odveo na krivi put svo daljnje istraživanje što se tiče kronologije pjesama Zrinskoga (i, posredno, interpretacije kompozicije zbirke).

Treća opaska nije rezultat, već nova hipoteza o jednoj staroj hipotezi. Ágnes R. Várkonyi je sada već gotovo prije tri desetljeća iznijela svoju slutnju glede jednog od najzagonetnijih djela stare mađarske dramske književnosti, *Constantinus és Victoria* (Konstantin i Viktorija): „*Premda to ne mogu dokazati primarnim izvorima, ipak je teško osloboditi se misli koja me godinama zaokuplja: kao da je u Constantinusu utjelovljen lik mladog Zrinskoga*”. I dodaje: „*Istraživač sretne ruke možda će komediju moći dovesti u vezu i s pirom Zrinskoga i Euzebijе Drašković, proslavljenim 11. veljače 1646. godine [...]*”⁵⁰ Bez namjere upuštanja u podrobno ispitivanje tog predmeta, svakako bih želio skrenuti pozornost na jedan moment, a to je gotovo zbunjujuće pristajanje radnje djela *Constantinus és Victoria* kontekstu 1645. godine. Imućni roditelji, kći jedinica koju se ljubomorno čuva i teško daje drugome; pobjeda početnog odbijanja, strastvena, ali i ustrajna ljubav između Constantinusa i Victorije; pojavljivanje stranog i moćnog prosca; Victorijina hinjena bolest, plan bijega u stranu zemlju; uvjeravanje roditelja o vrijednosti vječne ljubavi, dugo udvaranje i sretno ispunjenje – sve je to uzvišena „ilustracija” veze Zrinskoga i Marije Euzebijе Drašković te obiteljskih relacija, koja uljepšava istinu, no ipak ima raspoznatljivu jezgru istine. Dobro se vidi da, kako u djelu tako i izvan njega, konflikt proizlazi iz neprestano isticane „nepokopanoga blaga” roditeljskog para. Ne tvrdim da je vjenčanje Zrinskog i Euzebijе jedino onodobno velikaško vjenčanje koje bi odgovaralo više referenci u radnji, već samo to da odgovara i ovoj. S druge strane, mnogo nam daje misliti činjenica da je jedini rukopis pronađen u ostavštini Draškovića. A još više daje misliti to da radnja komada zapravo upućuje na namjeru proslave dvostrukog vjenčanja, budući da se na kraju petog čina ne vjenčaju samo naslovni likovi, već i drugi par, Ahat („*vjeran, dobronamjeran drug Constantinusu*”) i Leonora („*rođakinja hercega odrasla u dvorcu*”, odnosno Victorijina rođakinja). Prisjetimo se samo pira u Klenovniku 17. rujna 1645. godine: mladoženja je bio Vuk Erdődy (prijatelj i suborac Zrinskoga), a mladenka Barbara Drašković („*rođakinja*” grofa Gašpara i Euzebijina nećakinja)!⁵¹ Prema mojoj pretpostavci to je mogao biti dramski komad koji je grof Nikola Drašković vidio u dva dijela u Klenovniku 6. listopada 1645. godine, neposredno prije izbivanja skandala.⁵²

Széchy, K.: nav. dj. I. 128–133.; Klaniczay, T.: nav. dj. 61–63.; Jenei, F.: nav. dj. 43–44.; Kovács, S. I.: nav. dj. 48., 76–77.

50 Ágnes R. Várkonyi: *Líra és politika Zrínyi életművében. Irodalomtörténeti Közlemények* 90. (1986) 682. (Ponovno objavljeno u: Ágnes R. Várkonyi: *Európa Zrínyije. Válogatott tanulmányok*. Argumentum, Bp., 2010. 71.)

51 Drama je izdana: Régi Magyar Drámai Emlékek. 2. Szerk. Tibor Kardos, Tekla Dömötör. Akadémiai, Bp., 1960. 105. 182. Najvažnija dosadašnja istraživanja o njoj vežu se uz sljedeće ime: Mária Ludányi: *Constantinusnak és Victoriának egymáshoz való igaz szerelmekről írott comoedia: A magyar nyelvű udvari dráma születése*. Bp., 1990. MTAK Kézirattár D. 14693. (S revidiranim inačicama ranijih publikacija.)

52 „*Tragoedia duplex Vespertina et matutina 6. Octobris die Veneris*.” MTAK Kézirattár, K 53/I. 79v. Neka nas ne zbuni odrednica „tragedija”: u to je doba u uporabi bio i mješoviti žanr melodrame, koji je spajao elemente komedije i tragedije – primjerice, *Arijadna* (1633.) dubrovačkog pjesnika Ivana Gundulića također nosi podnaslov „tragedija”, premda komad u biti

Sve je to, dakako, već carstvo fantazije. Da ostanemo na tlu realnosti: rekao bih da je slutnja Ágnes R. Várkonyi, uz pokoju izmjenu, održiva: komedija se može dovesti u vezu ne s vjenčanjem Zrinski–Drašković održanim 1646., već s onim planiranim za 8. listopada 1645. godine. Potvrda te pretpostavke bit će moguća putem novijih istraživanja (u smjeru utvrđivanja uzorka, izvora, autora, prepisivača rukopisa djela *Constantinus és Victoria*, odnosno ispitivanja povijesti tog rukopisa). Najvažniji je izvor, nasreću, na raspolaganju: rukopis je djela *Constantinus és Victoria* Ivan Kukuljević Sakcinski darovao 13. travnja 1860. godine Mađarskoj akademiji znanosti.⁵³

ima sretan kraj, pretvara se u komediju koja slavi brak, upravo kao i *Constantinus és Victoria*. Vidi Slobodan Prosperov Novak: Povijest hrvatske književnosti. 3. Antibarbarus, Zg., 1999. 230–235.

53 Zbirka rukopisa MTAK (Kézirattár) 53/I–III. Vidi Kukuljević Sakcinski: Književnici nav. dj. 235., 318. Na pitanje autorstva i izvora drame namjeravam se vratiti u posebnoj studiji.